

Нова влада: динаміка оцінок і очікувань ділових кіл протягом року

Спеціальний випуск No 3 (5)
Грудень 2005

- На початку 2005 року бізнес очікував від нової влади комплексних і послідовних заходів, спрямованих на (1) покращення передбачуваності бізнес-середовища, (2) зменшення соціальних податків та (3) встановлення рівних правил гри для всіх.
- Початок 2005р. був позначений колосальним кредитом довіри бізнесу до нової влади, що відбилося у відчутному зростанні ділового оптимізму
- У квітні 29,8% опитаних очікували покращення ділового середовища в наступні півроку
- У квітні підприємці будували амбітні плани зростання виробництва: 51,0% опитаних планували, що обсяги виробництва протягом наступних 3-4 місяців
- 41% керівників підприємств оцінили роботу Уряду за перші 100 днів, позитивно і лише 17,2% – негативно
- В другій половині року діловий оптимізм суттєво зменшився. В серпні лише 8,3% опитаних очікували позитивних ділового середовища протягом наступних півроку.
- Падіння оптимізму вплинуло й на виробничі плани підприємств, які також були нижчими, ніж могли б бути – зважаючи, що саме на середину року припадає пік ділової активності.
- Проте колишні "оптимісти" не стали "песимістами" – вони зайняли вичікувальну позицію. Переважна більшість опитаних (76,9%) керівників підприємств не очікують ні позитивних, ні негативних змін протягом наступних шести місяців

Панель з 300 підприємств обробної промисловості використовується для моніторингу оцінок та очікувань керівників підприємств щодо змін ділового середовища загалом та показників роботи підприємств.

У цьому числі представлені результати опитувань в 2005 році

Нове: Оцінка діловими колами дій нової влади.

Зміст

Нова влада: динаміка оцінок і очікувань ділових кіл протягом року.....	1
Бізнес і влада в перші постреволуційні місяці: довіра в очікуванні реформ.....	2
Бізнес і влада у другій половині 2005р.: невиправдані сподівання..	3
Очікування змін ділового середовища та кон'юнктури наприкінці року.....	4
Ділове середовище.....	4
Попит, реалізація, нові замовлення.....	5
Виробництво.....	6
Очікування попиту та виробничі плани.....	6
Фінансові результати діяльності..	7
Регіональні особливості.....	7
Регуляторний клімат та перешкоди зростанню виробництва.....	8
Регуляторний клімат.....	8
Перешкоди зростанню виробництва.....	9
Клімат на ринку запозичень	10
Висновки	10
Характеристики вибірки	11

Співпраця влади та бізнесу на засадах прозорості, взаємної довіри та підтримки є одним із ключових факторів успіху в ефективному реформуванні національної економіки та забезпеченні переходу країни до стійкого економічного розвитку. Особливої ваги в цьому контексті набуває позиція ділових кіл, їх довіра до влади, оцінка ними заходів економічної політики, до яких вдається держава з метою регулювання господарської діяльності. Аналіз оцінок та очікувань ділових кіл у 2005р. засвідчив наявність двох періодів у ставленні бізнесу до нової влади: на початку року – колосальний кредит довіри; з середини – спад оптимізму та вичікувальна позиція, яку не похитнуло і призначення нового Прем'єр-міністра. Безумовно, наприкінці року на діловий оптимізм впливає фактор майбутніх парламентських виборів, особливо в контексті політичної реформи. Однак, можна припустити, що головною причиною спаду оптимістичних настроїв ділових кіл є те, що нова влада не виправдала їх сподівань. Проблеми, що перешкоджали розвитку їх підприємств залишаються без належного розв'язання. На позитивні зміни ділового середовища ближчим часом підприємці не сподіваються. Нижче наводиться докладний аналіз динаміки ділового оптимізму, оцінок представниками бізнесу регуляторного клімату та клімату на ринку запозичень

Автор:
Оксана Кузяків

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01034 Київ
Tel. (+38044) 278-6342
Fax (+38044) 278-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.kiev.ua

Бізнес і влада в перші постреволюційні місяці: довіра в очікуванні реформ

З приходом нової влади бізнес очікував чітких сигналів про те, що його потреби зрозумілі владі, і влада, має наміри та плани реформування. Доречно нагадати, яких саме заходів очікували ділові кола від влади.

На початку року бізнес очікував від нової влади комплексних і послідовних заходів, спрямованих на покращення передбачуваності бізнес-середовища, зменшення соціальних податків та встановлення рівних правил гри для всіх. Найбільш важливими, з точки зору підприємців, заходами економічної політики мали бути наступні:

- створення дієвого механізму виконання чинних законодавчих актів і забезпечення стабільності законодавства;
- зменшення ставки і спрощення адміністрування внесків до соціальних фондів;
- створення однакових правил гри для всіх, у т.ч. – через ліквідацію податкових пільг і преференцій;
- усунення втручання місцевих органів влади в діяльність підприємств та адміністративного впливу на ціноутворення.

Початок 2005р. був позначений колосальним кредитом довіри бізнесу до нової влади, що відбилася у відчутному зростанні ділового оптимізму. Якщо в жовтні 2004 року число тих, очікував покращання ділового середовища, становила 11,5%, то у квітні 2005р. – 29,8%. Ця тенденція була характерною для підприємств усіх видів діяльності, форм власності та розмірів¹. У квітні підприємці будували також амбітні плани зростання виробництва: 51,0% опитаних планували, що обсяги виробництва протягом наступних 3-4 місяців, порівняно з першим кварталом 2005р., зростуть.

Отже, у квітні 2005р. сформувалася позитивна тенденція до підвищення ділового оптимізму, яка до цього востаннє спостерігалася в 1999-2001рр. за часів прем'єрства В.Ющенка. Такій тенденції сприяла, очевидно, висока оцінка роботи нової влади: 41% керівників підприємств оцінили роботу Уряду за перші 100 днів, позитивно і лише 17,2% – негативно². Втім, аналіз цих результатів засвідчив, що позитивні оцінки ґрунтуються скоріше на загальній довірі до нової влади, їх давали опитані, які на той час не відчули жодного позитивного впливу на свій бізнес, але пов'язували з новою владою надії на краще.

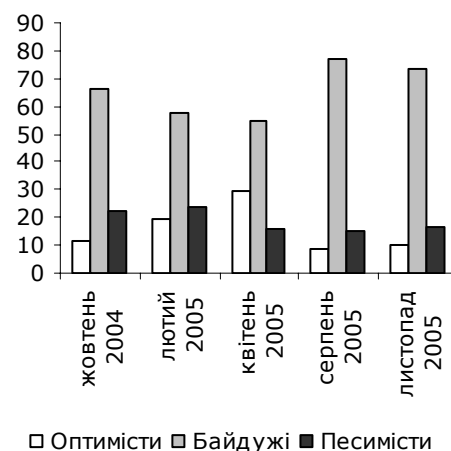
¹ Підставою групування підприємств за розміром є кількість працівників. Ми виділяємо такі групи підприємств за розміром: малі (до 50 працівників), середні (51-250), досить великі (251-500), великі (501-1000) та крупні (понад 1000 працівників). Якщо немає суттєвих міжгрупових відмінностей, три останні групи ми називаємо групою великих підприємств.

² Щоправда, досить велика частина опитаних (41,8%) вагалася з відповіддю. За результатами опитування 15-29 квітня 2005р.

Очікувані реформи, індекс важливості

Ставлення керівників підприємств до можливості змін ділового клімату

Таке ставлення бізнесу до нової влади в перші місяці її роботи передбачало, що або влада найближчим часом буде виправдовувати згадані надії, або позитивні чи нейтральні оцінки зміняться апатією, що зумовить зменшення активних прихильників Уряду та нової влади серед ділових кіл.

Бізнес і влада у другій половині 2005р.: невинуваті сподівання

У другій половині року песимістичні прогнози, про які йшлося вище, почали справджуватися. В серпні, порівняно з квітнем, діловий оптимізм різко знизився. II квартал 2005р. можна назвати періодом великих розчарувань бізнесу в новій владі, насамперед – великого бізнесу. Якщо у квітні спостерігалось найбільше зростання ділового оптимізму, то в серпні – так само найбільше його падіння: *індекс* з 0,41 у квітні впав у серпні до 0, тобто на 41 пункт.

Малі підприємства, на відміну від великих, були менш оптимістичними, що, очевидно, пояснюється непевністю урядової політики стосовно малого підприємництва. Тому й рівень їх розчарування, відповідно, був меншим: значення *індексу* зменшилося на 22 пункти – з -0,08 до -0,14.

Відповідно, різко (на 23 пункти) впало значення *індексу очікуваних змін ділового середовища*³ – зменшення з 0,18 у квітні до -0,04 у серпні. Таке зниження сталося за рахунок суттєвого зменшення числа менеджерів, які очікують на позитивні зміни з 29,8% до 8,3%. Раніше зневіра в позитивні зміни (падіння *індексу*) спостерігалась на початку прем'єрської каденції В.Януковича (в листопаді 2002р., порівняно із серпнем 2002р.) – тоді діловий оптимізм впав на 44 пункти, а також після відставки Уряду В.Ющенка – падіння *індексу* склало 31 пункт.

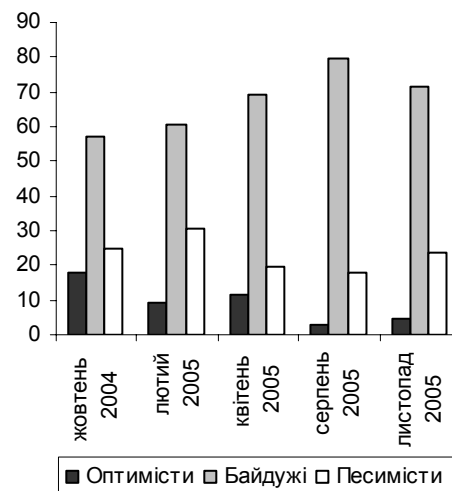
Водночас, обнадійливим виглядав той факт, що "оптимісти" не стали "песимістами": частина менеджерів, які очікували погіршення ділового середовища практично не змінилася (15,8% у квітні та 14,8% в серпні), а частки тих, хто не очікував ні позитивних, ні негативних змін ("байдужі") зросла з 54,4% у квітні 2005р. до 76,9% в серпні 2005р. Очевидно, це пояснювалося тим, що підприємці все ж відчули певне покращення ділового середовища у другому кварталі, порівняно з першим. Значення відповідного *індексу* збільшилося з -0,30 у квітні до -0,20 в серпні, але відсутність очікуваних дій з боку влади та дії влади протягом травня-серпня 2005р. призвели до розчарування бізнесу в можливості швидких позитивних змін.

Падіння оптимізму вплинуло й на виробничі плани підприємств, які також були нижчими, ніж могли б бути – зважаючи, що саме на середину року припадає пік ділової активності⁴.

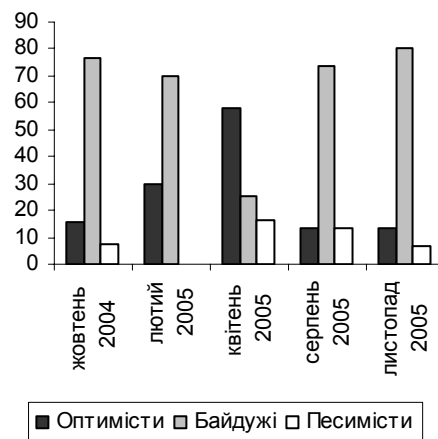
³ *Індекс очікуваних змін ділового середовища* змінюється від -1 до 1. Від'ємне значення означає превалювання песимістичних очікувань над оптимістичними, додатне – показує, що число оптимістів серед респондентів перевищує число песимістів.

⁴ Див.: Економічна політика нової влади: перші кроки та їх результати. – Національна безпека і оборона, 2005р., №9, с.44-45.

Можливі зміни ділового середовища (малі підприємства)

Можливі зміни ділового середовища (великі підприємства)

Отже, ситуація у серпні 2005р., порівняно з початком року, набула іншого характеру. Якщо у квітні спостерігалась низькі оцінки показників ділового клімату, але були високими очікування, то в серпні, незважаючи на пік сезону ділової активності, очікування та виробничі плани підприємств були набагато скромнішими, ніж могли б бути.

Очікування змін ділового середовища та кон'юнктури наприкінці року

Ділове середовище

У листопаді оцінка ділового середовища керівниками підприємств, порівняно з серпнем, дещо погіршилася: значення відповідного індексу зменшилося з $-0,20$ до $-0,25$, але залишилося більшим, ніж у квітні 2005р. ($-0,30$). Зменшення індексу сталося за рахунок зростання числа респондентів, які оцінюють бізнес-середовище, як погане (з 25,9% в серпні до 29,6% в листопаді). Число тих, хто оцінює його як добре, практично не змінилось і дорівнює майже 5%.

Очікування змін ділового середовища, після падіння ділового оптимізму в серпні, порівняно з квітнем, залишається без суттєвих змін. Переважна більшість опитаних (73,7%) керівників підприємств не очікують ні позитивних, ні негативних змін протягом наступних шести місяців. Індекс очікуваних змін ділового середовища не змінився, порівняно із серпнем, і дорівнює $-0,04$.

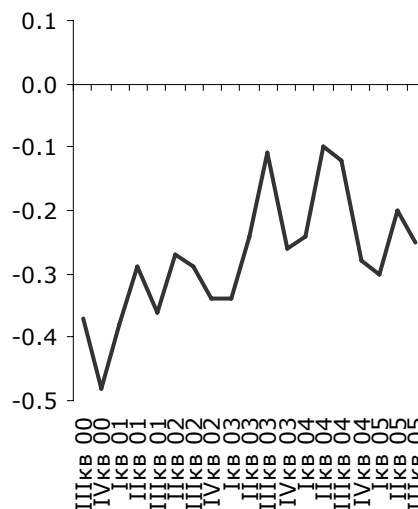
Очевидно, до парламентських виборів 2006р. не варто очікувати різких змін ділових настроїв. За даними досліджень, чим ближче до виборів, тим більш обережними чи навіть песимістичними є настрої підприємців. Такі тенденції спостерігалися, напередодні президентських виборів як 1999р., так і 2004р., і їх можна пояснити насамперед, непевністю бізнесу в економічній політиці держави після виборів. І хоча вибори 2006р. — парламентські, які, за результатами досліджень минулих років, впливали на настрої бізнесу не такою великою мірою, як президентські, але цього разу непевності бізнесу додає, очевидно, політична реформа, яка змінює конфігурацію влади в країні.

Попит, реалізація, нові замовлення

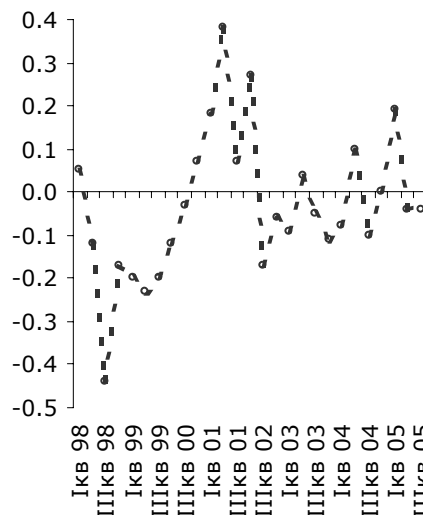
Зниження ділового оптимізму впливає на промислову кон'юнктуру та виробничі плани. У III кварталі, як і очікували менеджери, спостерігалось вповільнення зростання виробництва та скорочення попиту.

Після зменшення попиту, яке спостерігалось з травня 2004р., у першій половині 2005р. відбулося його зростання і збільшення кількості нових замовлень. Індекс нових замовлень зріс з 0,04 у I кварталі до 0,23 у II. Індекс продаж за той же період збільшився з $-0,09$ до 0,40. Проте, з III кварталу спостерігаються протилежні тенденції. Про тимчасовість тенденції зростання попиту, менеджери говорили ще в II кварталі, вже тоді очікуючи, що в III кварталі показники попиту погіршаться. Це були найгірші за останні три роки індекси очікувань показників попиту для цього періоду року

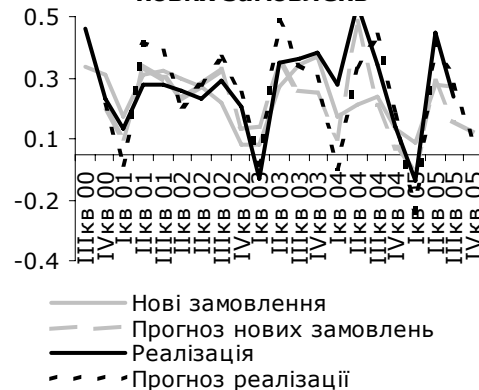
Індекс поточної оцінки ділового середовища

Індекс очікуваних змін ділового середовища

Індекси реалізації та нових замовлень

Прогнози керівників підприємств виправдалися, хоч і не повною мірою: показники попиту в листопаді не зменшилися настільки, наскільки прогнозували респонденти в серпні. Зокрема, *індекс нових замовлень* у III кварталі не збільшився, але й не зменшився, порівняно з II, і дорівнював 0,22. Значення *індексу продажу* впало до 0,16. Число менеджерів, які оцінюють портфель замовлень як задовільний, як зросло з 33,1% у квітні до 43,6% у серпні, в листопаді скоротилося до 38,1%. Найбільш песимістичними були менеджери машинобудівних підприємств: тут частка підприємств, де продаж у III кварталі зменшився, перевищила частку підприємств, де продаж зріс (-0,01).

Виробництво

Без розширення попиту — зменшилось і нарощування випуску продукції. Як і очікували керівники підприємств, у III кварталі темпи росту виробництва зменшилися, що відбилося в зменшенні значення *індексу виробництва* — з 0,41 до 0,19. Тобто тенденції зменшення темпів промислового виробництва, що фіксувалися з середини 2004р., після певного призупинення, з'явилися знову. Втім, слід зазначити, що на IV і I квартали припадає сезонне зимове вповільнення виробничої активності.

Найвище значення *індексу виробництва* зафіксоване для важкої і харчової промисловості (0,41 та 0,34, відповідно), найнижче — для машинобудування (-0,03). Про менше, ніж у II кварталі, зростання виробництва повідомляли керівники підприємств усіх розмірів, за винятком малих. Найсуттєвішим воно було для найкрупніших підприємств (значення *індексу виробництва* зменшилося з 0,61 у II кварталі до 0,16 у III). Спостерігалася також суттєва різниця між значеннями *індексу виробництва* для приватних, приватизованих і державних підприємств. Найгіршим воно було для державних і приватизованих підприємств (0,20 і 0,16, відповідно), для приватних — 0,42.

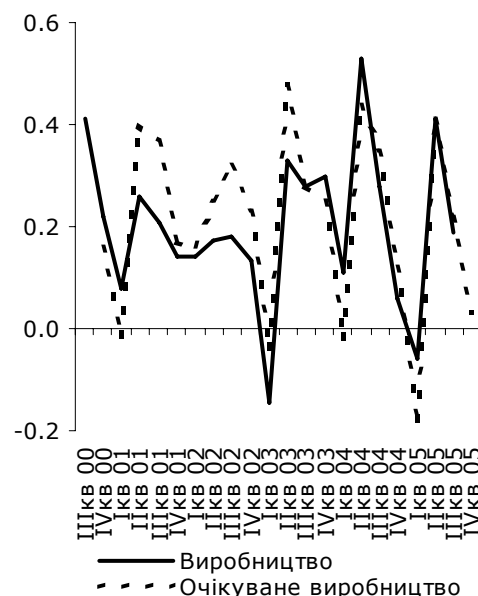
Очікування попиту та виробничі плани

Наприкінці року менеджери очікували подальшого скорочення внутрішнього попиту, та відповідно, будували досить скромні виробничі плани на IV квартал. Найбільш оптимістичними щодо отримання нових замовлень у IV кварталі були менеджери підприємств легкої промисловості; найбільш песимістичними — промисловості будівельних матеріалів (0,04).

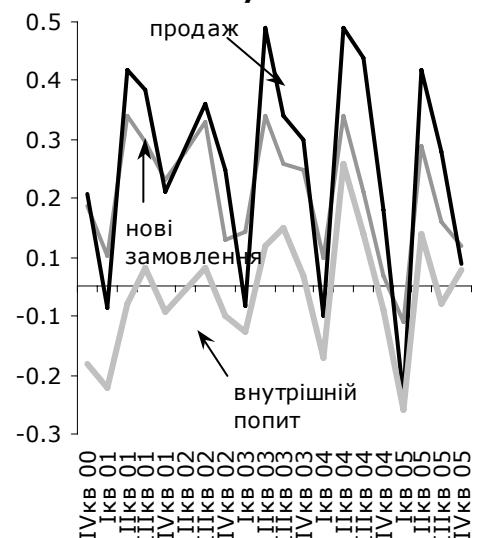
Індекс очікуваного виробництва на наступний квартал зменшився з 0,22 (на III квартал) до 0,03 (на IV). 43,4,% опитаних не планують змінювати обсяги виробництва у IV кварталі, порівняно з III; мають наміри збільшувати випуск — 28,5% (для порівняння: у III кварталі збільшили випуск продукції 40,3% підприємств).

Зменшення *індексу очікуваного виробництва* зафіксоване в усіх галузях промисловості. Серед менеджерів підприємств різних розмірів найгірші виробничі плани — у середніх (-0,12), найкращі — у великих (0,17). У малих — дорівнює 0,00. Серед підприємств різної форми

Індекси виробництва

Внутрішній попит: індекси очікувань

власності найменш оптимістичні виробничі плани мають приватні (-0,20), найбільш оптимістичні – державні (0,10). Для приватизованих підприємств відповідний показник становить 0,20.

Фінансові результати діяльності

Зменшення виробництва зумовило погіршення фінансових результатів підприємств. *Індекс прибутковості* зменшився з 0,12 у II кварталі до 0,02 у III. В IV кварталі фінансові результати підприємств, на думку менеджерів, суттєво не зміняться: 65,1% респондентів очікують, що фінансові результати їх підприємства залишаться без змін, 15,3% – прогнозують погіршення, 17,1% – покращення.

Фінансово-економічна ситуація на підприємствах у листопаді, порівняно з квітнем, на думку 32,5% опитаних, погіршилася, 42,0% – не зазнала суттєвих змін, лише 25,5% вказали, що вона покращилася. Динаміка щоквартальних оцінок поточної фінансової ситуації на підприємствах, свідчить про покращення ситуації в середині року та поступове погіршення наприкінці.

Про цю тенденцію свідчать також очікування керівників підприємств: на початку року вони були налаштовані дуже оптимістично: число тих, очікував, що фінансово-економічна ситуація у III кварталі покращиться, на 26% перевищувало число прихильників протилежної думки. Значення *індексу очікуваних змін фінансово-економічної ситуації* дорівнювало 0,26, проте вже у II кварталі воно скоротилося до 0,05 – тобто, число оптимістів перевищило число песимістів лише на 5%. У III кварталі (очікування на I квартал 2006р.) значення індексу зменшилося до 0,03.

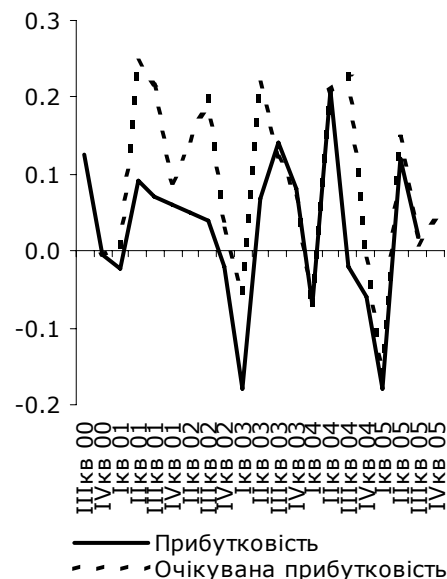
Регіональні особливості

Протягом року тенденції попиту, виробництва та фінансових результатів у регіонах, де проводиться опитування, були подібними: покращання очікувань на початку року та поступове погіршення з середини року. Але в опитуванні, що проводилося в листопаді, зафіксовані суттєві відмінності, порівняно з іншими, в настроях менеджерів підприємств Києва. Зокрема, вони мають найбільш оптимістичні очікування щодо виробництва та фінансових результатів наприкінці року. Показники очікувань на IV квартал є кращими, ніж результати III кварталу – тоді як в інших регіонах ситуація протилежна: очікування на IV квартал є гіршими, ніж результати III кварталу (спостерігаються або нижчі темпи зростання показників, або навіть їх негативна динаміка).

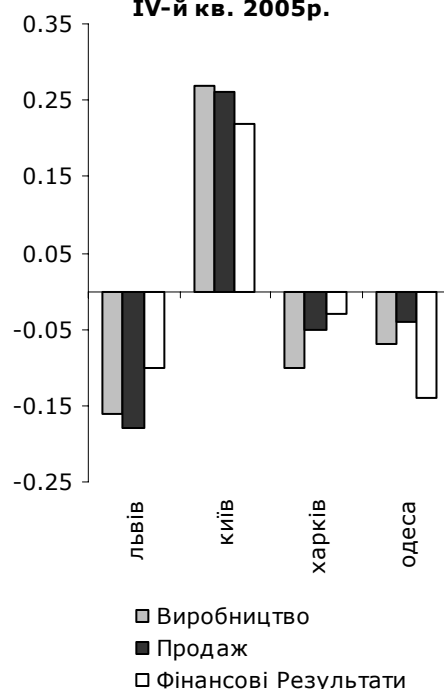
Таким чином, нетривалі тенденції поживлення ділової активності та зростання ділового оптимізму були перервані у III кварталі 2005р. На кінець року підприємці мають обережні виробничі плани та не очікують суттєвих змін ділового середовища на початку 2006р. Причинами цього є як сезонні фактори вповільнення ділової активності, так і фактор близьких парламентських виборів, напередодні яких бізнес не підвищуватиме активності, не будучи впевненим в майбутній економічній політиці держави.

Водночас, слід відзначити, що бізнес продовжує займати вичікувальну позицію, не демонструючи ні оптимізму, ні песимізму, – на відміну від песимістичних очікувань перед

Індекси прибутковості

Регіональний розподіл індексів очікуваних змін на IV-й кв. 2005р.

президентськими виборами 2004р. Це свідчить про збереження певної довіри до влади, принаймні ділові кола не очікують з її боку дій, які б погіршили ділове середовище на початку 2006р.

Регуляторний клімат та перешкоди зростанню виробництва

Регуляторний клімат

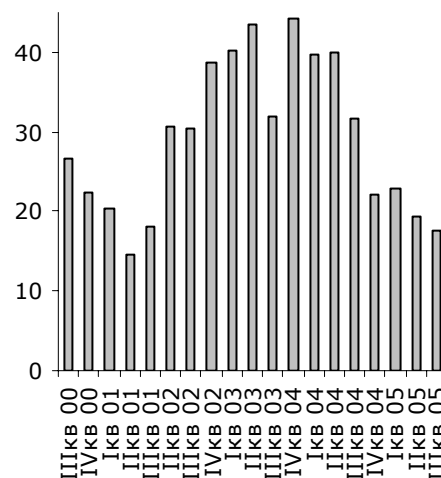
Число менеджерів, на думку яких регуляторний клімат є суттєвою перешкодою розвитку бізнесу, протягом року зменшувалося: в серпні, порівняно з квітнем, воно скоротилося з 23,6% до 19,3%, в листопаді – до 17,6%, що є одним з найменших показників за весь час моніторингу⁵.

Водночас, слід зазначити, що абсолютне значення показника та його динаміка суттєво різнилися, залежно від розміру підприємств:

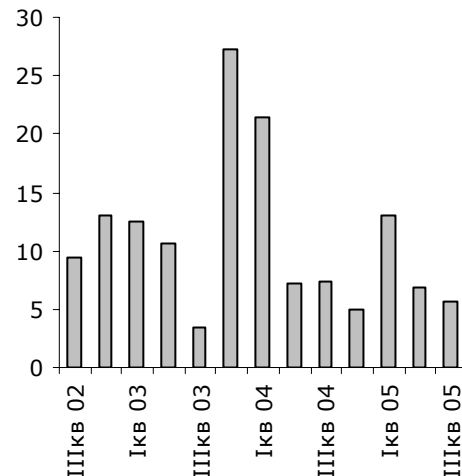
- для малих підприємств значення показника зменшувалося щокварталу та досягло найменшого рівня в серпні (18,8%). Проте в листопаді зафіксоване зростання числа менеджерів, які вважають регуляторний клімат перешкодою до збільшення виробництва, – до 26,3%;
- у групі середніх підприємств число менеджерів, на думку яких регуляторний клімат є суттєвою перешкодою розвитку бізнесу, протягом року було найменшим. Тенденція зменшення була постійною, у листопаді показник становив 12,1%;
- для великих підприємств регуляторний клімат був найсуттєвішою проблемою: в січні так вважали 29,8% їх менеджерів, у квітні – 35,8%. У серпні це число скоротилося до 28,6%, але залишалася найбільшим, порівняно з іншими групами підприємств. Проте, в листопаді воно впало до 16,5% і досягло одного з найнижчих за час моніторингу рівнів.

Скорочення числа респондентів, для яких несприятливий регуляторний клімат є перешкодою зростанню виробництва, сталося за рахунок зменшення двох із трьох компонентів комбінованого показника “несприятливий регуляторний клімат” – високий регуляторний тиск та часті зміни законодавства. Динаміка останнього становить особливий інтерес, оскільки він відбиває передбачуваність/непередбачуваність ділового середовища. Число менеджерів, які відзначають як перешкоду “часті зміни в законодавстві” після збільшення з 5,0% у січні до 13,1% у квітні, зменшилося до 6,8% в серпні та до 5,7% в листопаді, що свідчить про певне

Несприятливий регуляторний клімат, % підприємств

Зміни в економічному законодавстві як перешкода зростанню виробництва, % підприємств

⁵ У цьому дослідженні показник “несприятливий регуляторний клімат”, є комбінованим показником, який відображає частку респондентів, які вибрали принаймні один з перерахованих нижче факторів: (1) високий регуляторний тиск, (2) часті зміни в законодавстві, та (3) корупція. II квартал також характеризувався покращанням оцінок регуляторного клімату

зниження рівня непередбачуваності ділового середовища в країні.

Третій компонент комбінованого показника — “корупція”, протягом року залишався практично незмінним і коливався від 0,4% у квітні до 2,1% в листопаді.

Перешкоди зростанню виробництва

Протягом року перше і друге місця у списку перешкод посідали низький попит та податковий тиск, замикали список, також традиційно, проблеми з енергозабезпеченням.

Третє й четверте місця залишалося за проблемами ліквідності та високим конкурентним тиском. Важливість “проблем ліквідності” в середині року дещо зменшилася. Очевидно, це сталося через пошуків на той час виробництва, що, у свою чергу, сприяло покращенню фінансової ситуації на підприємствах. Але в листопаді актуальність проблеми ліквідності знову зросла: число респондентів, для яких брак обігових коштів, є перешкодою зростанню виробництва, збільшилося 27,9% до 40,2%.

Абсолютне значення перешкоди “високий конкурентний тиск” зросло протягом усього року. В листопаді її відзначили 41,3% респондентів.

Абсолютне значення перешкоди “низький попит”, що є першою у списку перешкод, після зростання в серпні, в листопаді дещо зменшилося.

Натомість у листопаді зросла важливість перешкоди “високі процентні ставки”, що у поєднанні із зростанням актуальності проблеми браку обігових коштів, свідчить про можливе погіршення фінансової ситуації на підприємствах найближчими місяцями.

В умовах конкурентного тиску, підвищується актуальність проблеми відсталих технологій, тобто підприємці розуміють, що оновлення технологій та обладнання є запорукою успіху в конкурентній боротьбі.

Політична ситуація в листопаді, як і протягом усього року, на думку опитаних, не була суттєвою перешкодою зростанню виробництва (11 місце в рейтингу) – хоча в листопаді, порівняно із серпнем, зафіксоване несуттєве зростання її абсолютного значення (з 3,2% до 5,0%). Але чи стане це тенденцією напередодні виборів – покаже час.

Протягом року важливість регуляторного клімату як перешкоди зростанню виробництва поступово зменшувалася, що є безумовно позитивною тенденцією і свідчить про певне покращення ділового середовища. Однак, покращення однієї його компоненти не означає, що ділове середовище в цілому є оптимальним для бізнесу — наведені вище його оцінки залишаються досить низькими

Клімат на ринку запозичень

Клімат на ринку запозичень протягом 2005р. характеризувався двома тенденціями. З одного боку – збільшенням пропозиції банківських кредитів. Число менеджерів, які вважають, що банки готові надати короткострокові кредити такому підприємству, як їхнє, зросло з 47,7% в січні до 58,3% у квітні та до 60,8% в

Перешкоди зростанню виробництва

	Q1 05	Q2 05	Q3 05	Q3 05 до Q205
Низький попит	56,9	62,5	57,7	-4,8
Податковий тиск	51,1	50,4	49,1	-1,3
Високий конкурентний тиск	35,4	38,6	41,3	+2,7
Проблеми ліквідності	37,6	27,9	40,2	+12,3
Високі ставки кредитів	30,7	27,1	35,2	+8,1
Брак сировини	27,0	26,8	25,6	-1,2
Відсталі технології	21,2	11,1	23,8	+12,7
Несприятливий регуляторний клімат	23,6	19,3	17,6	-1,7
Високий регуляторний тиск	15,0	13,2	11,4	-1,8
Зміни законодавств^в	13,1	6,8	5,7	-1,1
Корупція	0,4	1,4	2,1	+0,7
Брак кваліфікованих працівників	13,9	11,4	15,3	+3,9
Доступ кредитів ^{до}	9,1	7,5	6,0	-1,5
Нестабільна політична ситуація	4,0	3,2	5,0	+1,8
Брак виробничих потужностей	3,6	5,4	5,0	-0,4
Проблеми з енергозабезпеченням	1,8	0	2,5	+2,5

листопаді. Для довгострокових кредитів відповідний показник збільшився з 29,4% в січні до 46,7% в листопаді.

З іншого боку, не спостерігалася тенденція зростання готовності підприємств брати кредити. Число менеджерів, які погоджуються з думкою, що їх підприємство може взяти короткостроковий кредит у січні становило 33,6%, у квітні — 35%, в серпні — 41,8%. Для довгострокових кредитів відповідний показник також збільшився з 14,6% у квітні до 23,2% в серпні. Але в листопаді доступність кредитів (як коротко-, так і довгострокових) знову зменшилася. Число респондентів, які вважали, що їх підприємство може дозволити собі короткостроковий кредит, становило 35,3%, довгостроковий — 17,3%.

Річна динаміка оцінок клімату на ринку запозичень, зростання актуальності проблеми ставок кредитів та проблем ліквідності свідчить про можливе погіршення фінансової ситуації на підприємствах наприкінці 2005-початку 2006р. Втім, таке погіршення має і сезонний характер.

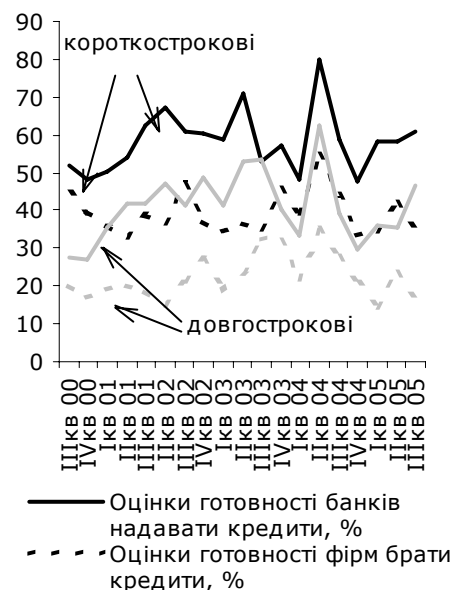
Висновки

Аналіз оцінок і позицій ділових кіл свідчить, що протягом року нова влада загалом не виправдала величезний кредит довіри з боку бізнесу, який вона мала на початку своєї діяльності. Це спричинило зростання зневіри в можливість позитивних змін ділового клімату в найближчому майбутньому. Число респондентів, які очікують позитивних змін скоротилося з 29,3% у квітні до 9,8% в листопаді. Відновити довіру бізнесу до влади без реальних кроків з її боку неможливо. Влада має усвідомлювати, що настав час дій — продуманих та обґрунтованих.

Важливо зазначити, що хоча ставлення бізнесу до влади погіршилося, ситуація не є катастрофічною. Підприємці хоч і зневірилися у можливості позитивних змін найближчим часом (особливо з огляду на передвиборчу кампанію, що розпочалася фактично у вересні 2005р.), але вони не стали песимістами, тобто не очікують негативних змін.

Отже, головним завданням влади залишається розробка плану заходів з покращення ділового середовища з конкретними термінами їх виконання. Чим скоріше це буде зроблено, тим краще — як для відносин „бізнес-влада”, так і для України загалом. Це єдиний шлях повернення довіри підприємців до нової влади, їх віри в те, що ця влада здатна виконати свої власні обіцянки — створити нормальні умови для ведення бізнесу.

Клімат ринку запозичень

Характеристики вибірки

Вибірка дослідження базується на панелі, яка використовується для Квартального Опитування Підприємств та включає 300 підприємств обробної промисловості, розташованих в чотирьох регіонах України. Рівень відповідей становить 98,0%. Структура вибірки відображає структуру панелі.

Підприємства розташовані в Київській, Львівській, Харківській та Одеській областях. Близько 2/3 підприємств знаходяться в обласних центрах, 1/3 представляють інші населені пункти. Середній розмір підприємства, вимірний за кількістю працюючих, становить 437. Ми розділи підприємства на 3 групи: малі підприємства (від 10 до 50 працюючих), середні підприємства (від 50 до 250 працюючих) та великі (більше, ніж 250 працюючих).

Вибірка складається з державних (13,5%), приватизованих (77,7%) та новостворених приватних (8,9%) підприємств.